

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-21>

УДК 351.86

ЕФЕКТИВНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ВИМІР

EFFICIENCY OF STATE ENERGY POLICY OF UKRAINE: NATIONAL AND INTERNATIONAL DIMENSION

Коваленко Євген Володимирович
кандидат економічних наук, докторант,
Сумський державний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2111-9372>

Гавриленко Олексій Миколайович
докторант,
Сумський державний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7276-550X>

Kovalenko Yevhen, Havrylenko Oleksii
Sumy State University

Стаття присвячена дослідженню міжнародного та національного вимірів оцінювання державної енергетичної безпеки України, визначенню ролі надмірного споживання енергії в системі глобальної трансформації енергетичної системи. На основі порівняльного аналізу Індексу енергетичного переходу України та країн ЄС зроблено висновок про недостатню ефективність державної енергетичної політики у напрямку реформування державного енергетичного ринку України та приведення його у відповідність до вимог міжнародної спільноти. Одним із індикаторів оцінювання ефективності енергетичної політики країни визначено Індекс енергетичної прозорості. На основі ретроспективного аналізу позиціонування України за Індексом енергетичної прозорості зроблено висновок про суттєве його зниження в період військових дій на території України. Структурний аналіз Індексу енергетичної прозорості засвідчив, що найменшою прозорістю характеризуються сектори видобутку та споживання нафти й рідкого палива та енергетичного вугілля.

Ключові слова: енергетична безпека, енергетична прозорість, джерела енергії, споживання енергії, державна енергетична політика.

The article is devoted to the study of the international and national dimensions of the evaluation of the state energy security of Ukraine, the determination of the role of excessive energy consumption in the system of global transformation of the energy system. The purpose of the study is to evaluate the effectiveness of the transformation of the state energy policy of Ukraine from the point of view of increasing its transparency and bringing it into line with international standards. The object of the study is indicators of the effectiveness of the country's state energy policy. The results of the systematization of literary sources on the issue of assessing the effectiveness of the state policy of the country proved the absence of comprehensive studies on this topic and the ambiguity of approaches to the determination of indicators characterizing the state energy policy. Based on a comparative analysis of the Energy Transition Index of Ukraine and EU countries, it was concluded that the state energy policy is insufficiently effective in the direction of reforming the state energy market of Ukraine and bringing it into line with the requirements of the international community. One of the indicators for evaluating the effectiveness of the country's energy policy is the Energy Transparency Index. Based on a retrospective analysis of the positioning of Ukraine according to the Energy Transparency Index, a conclusion about its significant decrease during the period of military operations on the territory of Ukraine was made. The structural analysis of the Energy Transparency Index proved that production and consumption of oil and liquid fuel and thermal coal are characterized by the least transparency. Based on the results of the study, was made a conclusion about the need to transform the state energy policy both at the national level (increasing the quality of work of state institutions, strengthening responsibility for excessive energy consumption) and at the level of individual economic entities (increasing responsibility for excessive energy consumption, encouraging the transition to renewable sources).

Keywords: energy security, energy transparency, sources of energy, energy consumption, state energy policy.

Постановка проблеми. Однією із найбільших сучасних світових проблем людства є проблема надмірного споживання енергії. Так, відповідно до звіту Всесвітнього економічного форуму «Звіт про глобальні ризики 2023» [1] криза енергопостачання є на першому місці серед ризиків, які проявляються на сьогоднішній момент, випереджаючи за рівнем впливу «Кризу вартості життя», «Зростання інфляції», «Продовольчу кризу» та «Кібератаки на критично важливу інфраструктуру» (рис. 1).

Зростання масштабів та наслідків даної кризи для життя теперішнього та майбутніх поколінь сприяло запровадженню на міжнародному та національних рівнях низки ініціатив спрямованих на трансформацію глобальної енергетичної системи. Окремі міжнародні організації спрямовують свої зусилля на підтримку даних ініціатив та їх масштабування. Одним із пріоритетних напрямків зменшення рівня енергоспоживання є зростання частки відновлювальних джерел енергії, трохи більше ніж за десять років обсяг інвестицій в які значно випереджає обсяги інвестицій у викопне паливо.

Поглибленню даної кризи сприяла пандемія COVID-19, що супроводжувалася низкою вимушених обмежень в діяльності економічних суб'єктів і порушенням ланцюгу поставок та призвела до проблем з доступністю, дефіцитом та відключенням електроенергії в різних частинах світу.

Російсько-українська війна, під час якої відбулося знищення енергетичної інфраструктури України (обсяги збитків дорівнюють мільярдам грн), значно загострила енергетичну проблему не лише в Україні, але і в усьому світі.

Все це значно підвищило актуальність питань декарбонізації енергетики та зеленої трансформації світового енергетичного ринку шляхом більш повного використання наявного потенціалу запровадження відновлюваної енергетики, зокрема: сонячної, вітрової, гідроенергетики та водневих технологій. Володіючи низкою економічних та геополітичних переваг окремі країни, за декілька останніх років, перетворилися на лідерів по виробництву компонентів для відновлюваних джерел енергії, корисних копалин і чистих технологій.

Рис. 1. Найбільші світові ризики у 2023 році
 Джерело: побудовано авторами за даними [1]

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Загострення енергетичної проблеми в світі сприяло перегляду ключових векторів реалізації державної енергетичної політики в більшості країн світу та підвищенню уваги з боку міжнародної спільноти до ефективності окремих інструментів її реалізації.

Д. Ортіс і В. Леал у своїй роботі провели теоретичний аналіз існуючих практик оцінювання державної політики в галузі енергетики в розрізі трьох на складових: проблеми, цілі та індикатори [2]. Основну увагу автори приділяли пошуку атрибутів і показників, які можна використовувати при оцінюванні результативності, а не лише дієвості чи ефективності політики. За результатами аналізу було сформовано перелік індикаторів, які найбільш повно характеризують енергетичну політику країни.

У роботі [3] проведено аналіз економічної ефективності впровадження заходів з енергозбереження в Іспанії. За результатами аналізу автори прийшли до висновку, що транспортний і будівельний сектори є найважливішими з точки зору підвищення енергоефективності, а отже і більш посиленого державного контролю. В той же час, найбільш ефективними в напрямку енергозбереження є сектори громадського обслуговування, сільського господарства, рибальства та будівництва. Оцінювання ефективності державної політики було здійснено на основі співвідношення обсягів енергозбереження в різні періоди часу.

М. Юань та ін. провели аналіз ефективності окремих інструментів реалізації державної енергетичної політики з точки зору вирішення енергетичних та екологічних проблем [4]. На основі побудови інтегрованої моделі оцінювання ефективності енергетичної та екологічної політики країни автори довели, що податок на вуглець є найбільш ефективним інструментом зниження викидів вуглекислого газу, а податок на енергію сприяє зниженню обсягу загального споживання енергії. Незважаючи на те, що стандарти енергоефективності виявилися найменш ефективними для зменшення обсягів споживання енергії або пом'якшення викидів вуглецю, їхня привабливість полягає в здатності мінімізувати конкретні провали на енергетичному ринку.

У роботі Яна Розенова та ін. [5] проведено аналіз механізмів та наслідків імплементації країнами-членами ЄС статті 7 Директиви Європейського Союзу про енергоефективність, якою на них покладаються зобов'язання щодо запровадження заходів з

енергоефективності та/або альтернативних інструментів політики для досягнення скорочення кінцевого споживання енергії на 1,5% на рік. За результатами аналізу доведено, що країни-члени застосовують різні підходи з підвищення енергоефективності: окремі країни використовують до 112 заходів, в той час, як інші – лише один.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Результати систематизації літературних джерел з питань оцінювання ефективності державної політики засвідчили відсутність комплексних досліджень з даної тематики та неоднозначність підходів до визначення індикаторів, що характеризують державну енергетичну політику країни. Це актуалізує потребу більш детального аналізу ефективності реалізації окремих складових енергетичної політики України та її наближення до європейських стандартів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є оцінювання ефективності трансформації державної енергетичної політики України з точки зору підвищення її прозорості та приведення у відповідність міжнародним стандартам.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із індикаторів, що характеризує ефективність державної енергетичної політики є Індекс енергетичного переходу (ЕІП), який щорічно розраховується представниками Всесвітнього економічного форуму та оцінює прогрес країни в напрямку енергетичного переходу на відновлювальні джерела енергії. Відповідно до звіту «Стимулювання ефективного енергетичного переходу 2023», після десяти років суттєвого прогресу в напрямку реформування енергетичного ринку в світі спостерігається зниження темпів енергетичного переходу. До причин даної ситуації експерти відносять глобальну енергетичну кризу та геополітичну нестабільність.

Відповідно до даного Індексу за останнє десятиліття зі 120 аналізованих країн 113 досягли прогресу. В той же час, лише 55 країн світу змогли покращити свої показники більш ніж на 10 процентних пунктів, 41 країна має «стійкі успіхи», що дорівнюють значенням даного індексу вище середнього. Переважна більшість із цих країн – країни з розвинутою економікою, і лише 14 – це європейські країни, країни Азії, Латинської Америки та Карибського басейну, що розвиваються. Таким чином, отримані результати свідчать про складність підтримки прогресу та трансформації енергетичного ринку країни.

Результати порівняльного аналізу темпів зміни Індексу енергетичного переходу із 2014 по 2023 роки із його значеннями у 2023 році (рис. 2) свідчать про те, що більшість країн ЄС мають значення Індексу енергетичного переходу вище середньосвітового (56,3). Україна як єдина країна, що не є членом ЄС має найнижчі значення даного показника, в той час як десятирічний сукупний річний темп зростання даного Індексу вище середньосвітового. Таким чином, можна стверджувати, що незважаючи на те, що інструменти реформування енергетичної політики України є більш ефективними за інструменти окремих країн ЄС, їх реалізація є недостатньою для її приведення у відповідність до вимог міжнародної спільноти та європейського співтовариства.

Не менш важливим індикатором ефективної енергетичної політики країни є рівень її прозорості. Низький рівень доступності інформації про енергетичний сектор країни є індикатором здійснення економічними суб'єктами діяльності, що негативно позначається на навколишньому середовищі. З метою оцінювання якості енергетичної політики в Україні представниками аналітичного центру DiXi Group в рамках Проєкту USAID «Прозорість енергетичного сектору» було здійснено оцінювання Індексу прозорості енергетики в Україні, який охоплює 228 індикаторів, що об'єднані у 8 категорій (баланси, природні монополії, постачання, надійність і безпека, споживання, звітність, політика, органи влади).

За результатами оцінювання зроблено висновок про суттєве зниження прозорості енергетичної політики в Україні в період повномасштабної війни.

Так, наведені на рисунку 3 дані свідчать про те, що у 2022 році інтегральний індекс України становив 39 балів із 100 можливих, і був найнижчим за останні 5 років.

Дані тенденції пояснюються об'єктивними та суб'єктивними причинами. До об'єктивних факторів зниження енергетичної прозорості України належить примусова заборона оприлюднювати дані; запровадження суб'єктами звітування ініціативи спрямованої на обмеження обсягу даних, які обов'язково мають бути оприлюднені на період воєнного стану; та неспроможність окремих органів влади до оприлюднення інформації. Суб'єктивні причини полягають у зміщенні акцентів у напрямку державного контролю та відкритті додаткових можливостей для маніпулювання зі звітністю з метою приховування реальних обсягів енергоспоживання.

Аналіз Індексу енергетичної прозорості в розрізі окремих його складових засвідчує нерівномірний характер енергетичної політики в Україні (табл. 1). Найбільшим ступенем прозорості характеризуються індикатори, що відображають інформацію для споживачів про ціни і тарифи, субсидії та іншу допомогу, програми енергозбереження, комерційні пропозиції постачальників (категорія «Споживання») та виконання стратегічних і програмних документів енергетичної політики й

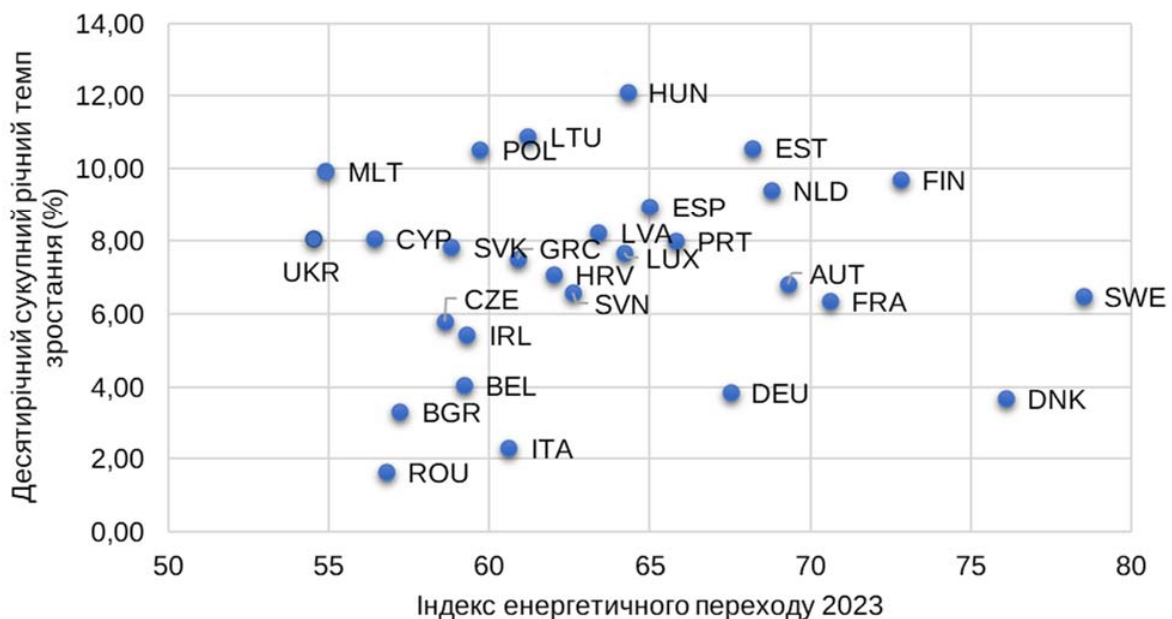

Рис. 2. Прогрес країн в напрямку реформування енергетичного ринку

Джерело: побудовано авторами за даними [6]

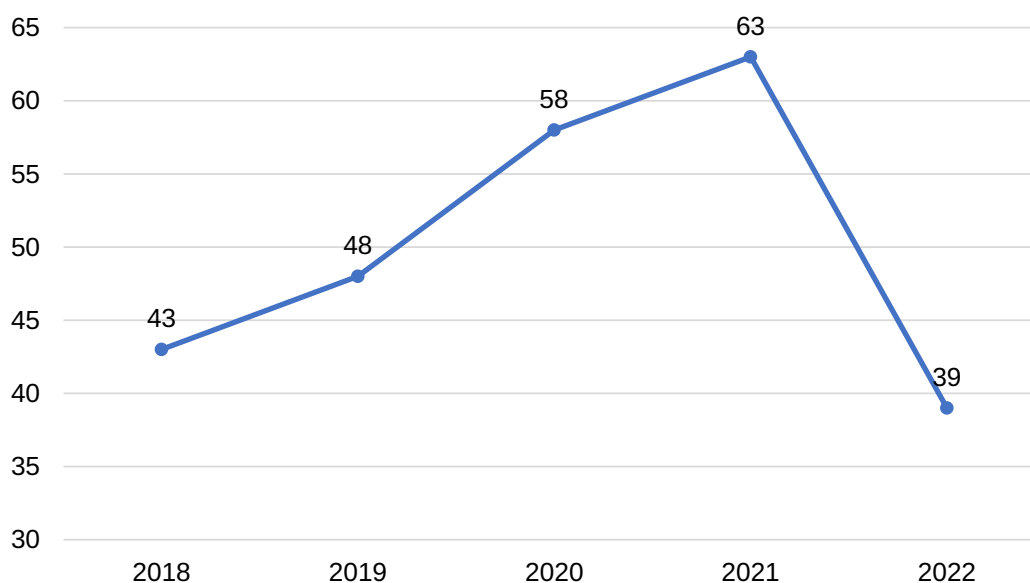

Рис. 3. Динаміка Індексу прозорості енергетики в Україні

Джерело: побудовано авторами за даними [7]

Таблиця 1

Значення Індексу енергетичної прозорості в розрізі його складових

Складова	Кількість індикаторів	Бал	Оцінка	Характеристика
Баланси	9	21	F	неприйнятна прозорість
Природні монополії	71	44	D-	недостатня прозорість
Постачання	36	37	F	неприйнятна прозорість
Надійність і безпека	18	25	F	неприйнятна прозорість
Споживання	43	49	D	недостатня прозорість
Звітність	12	33	F	неприйнятна прозорість
Політика	23	44	D-	недостатня прозорість
Органи влади	16	32	F	неприйнятна прозорість
Інтегральний індекс	228	39	F	неприйнятна прозорість

Джерело: [7]

сталого розвитку, політики енергоефективності, захисту довкілля, протидії змінам клімату, розвитку відновлюваних джерел енергії (категорія «Політика»).

Воєнні дії на території України призвели до суттєвого скорочення рівня прозорості в розрізі всіх складових. При цьому, найменше зниження рівня прозорості спостерігається за категорією «Політика» (-10 пунктів), а найбільше – за категорією «Баланси» (-37 пунктів). В цілому, за результатами 2022 року Україна втратила 24 пункти порівняно із 2021 роком (рис. 4).

Наведені в таблиці 2 значення прозорості в розрізі окремих секторів енергетичного ринку України (природний газ, електрична енергія,

нафта й рідке паливо, енергетичне вугілля, тепла енергія) засвідчують суттєві відмінності в їх регулюванні та різні законодавчі вимоги щодо оприлюднення інформації учасниками такого ринку.

Найбільшим ступенем прозорості характеризується ринок природного газу (47 пунктів) та теплової енергії (43 пункти), найменшим – нафти й рідкого палива (14 пунктів).

Висновки. Результати проведеного аналізу засвідчують низьку ефективність державної політики трансформації енергетичного сектору України. Більшість показників як довоєнного та воєнного періодів не відповідають європейським вимогам та задекларованим в енергетичній стратегії України на

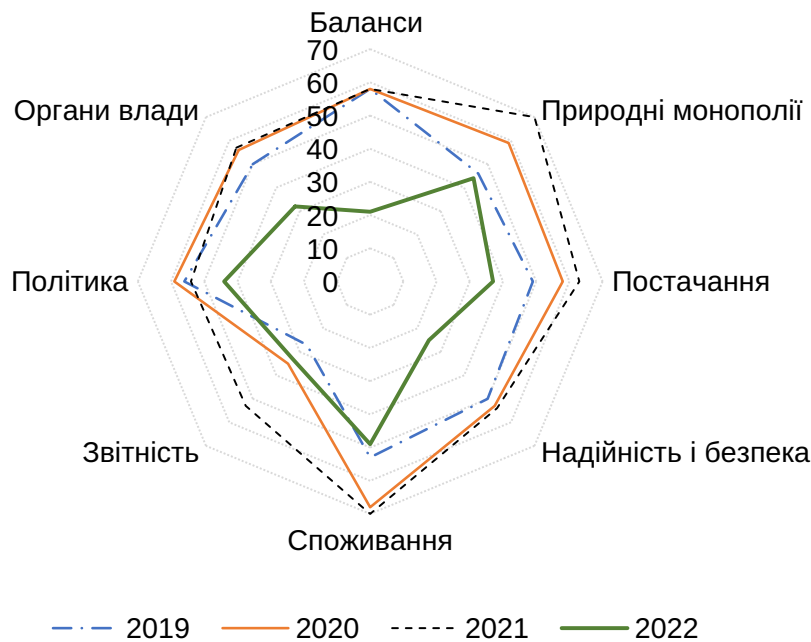

Рис. 4. Динаміка Індексу прозорості енергетики в Україні в розрізі її складових

Джерело: побудовано авторами за даними [7]

Таблиця 2

Оцінювання енергетичної прозорості за джерелами енергії

Категорія	Природний газ	Електрична енергія	Нафта й рідке паливо	Енергетичне вугілля	Теплова енергія
Баланси	19	19	19	19	38
Природні монополії	56	41	6	n/a	0
Постачання	26	43	28	31	75
Надійність і безпека	69	19	0	n/a	0
Споживання	41	53	16	n/a	43
Секторальні індекси	47	41	14	26	43
2022/2021	-25	-33	-9	-34	-26

Джерело: побудовано авторами за даними [7]

період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» цілям [8]. Значення Індексу прозорості енергетики та Індексу енергетичного переходу України свідчать про необхідність трансформації державної енергетичної політики як

на національному рівні (підвищення якості державних інституцій) так і на рівні окремих економічних суб'єктів (посилення відповідальності за надмірне споживання енергії, стимулювання до переходу на відновлювальні джерела).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. The Global Risks Report 2023 18th Edition. *World Economic Forum*. Geneva, Switzerland. URL: <https://www.weforum.org/reports/global-risks-report-2023> (дата звернення: 02.07.2023).
2. Ortiz D., Leal V. Energy Policy Concerns, Objectives and Indicators: A Review towards a Framework for Effectiveness Assessment. *Energies*. 2020. Vol. 13. P. 6533.
3. Collado R. R., Díaz M. T. S. Analysis of energy end-use efficiency policy in Spain. *Energy Policy*. 2017. Vol. 101. P. 436–446.
4. Yuan M., Tuladhar S., Bernstein P., Lane L. Policy Effectiveness in Energy Conservation and Emission Reduction. Strategies for Mitigating Climate Chang. *Energy*. 2011. Vol. 32. P. 153–172.

5. Rosenow J. A. N., Leguijt C. O. R., Pato Z., Eyre N. An ex-ante evaluation of the EU Energy Efficiency Directive-Article 7. *Economics of Energy and Environmental Policy*. 2016. Vol. 5. P. 45–64.
6. Fostering Effective Energy Transition 2023 Edition. *World Economic Forum*. Geneva, Switzerland. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Fostering_Effective_Energy_Transition_2023.pdf (дата звернення: 02.07.2023).
7. Індекс прозорості енергетики України. URL: <https://index.ua-energy.org/> (дата звернення: 02.07.2023).
8. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: постанова Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 року № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.07.2023).

REFERENCES:

1. The Global Risks Report 2023 18th Edition. *World Economic Forum*. Geneva, Switzerland. Available at: <https://www.weforum.org/reports/global-risks-report-2023> (accessed July 02, 2023).
2. Ortiz D., Leal V. (2020). Energy Policy Concerns, Objectives and Indicators: A Review towards a Framework for Effectiveness Assessment. *Energies*, vol. 13, p. 6533.
3. Collado R. R., Díaz M. T. S. (2017). Analysis of energy end-use efficiency policy in Spain. *Energy Policy*, vol. 101, pp. 436–446.
4. Yuan M., Tuladhar S., Bernstein P., Lane L. (2011). Policy Effectiveness in Energy Conservation and Emission Reduction. Strategies for Mitigating Climate Chang. *Energy*, vol. 32, pp. 153–172.
5. Rosenow J. A. N., Leguijt C. O. R., Pato Z., Eyre N. (2016). An ex-ante evaluation of the EU Energy Efficiency Directive-Article 7. *Economics of Energy and Environmental Policy*, vol. 5, pp. 45–64.
6. Fostering Effective Energy Transition 2023 Edition. *World Economic Forum*. Geneva, Switzerland. Available at: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Fostering_Effective_Energy_Transition_2023.pdf (accessed July 02, 2023).
7. Індекс прозорості енергетики України [Energy Transparency Index]. Available at: <https://index.ua-energy.org> (accessed July 02, 2023).
8. Pro zatverdzhennia Natsionalnoi ekonomichnoi stratehii na period do 2030 roku: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 3 bereznia 2021 roku № 179 [On the approval of the National Economic Strategy for the period up to 2030: Resolution No. 179 of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 3, 2021]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text> (accessed July 02, 2023).